
ПОЛІТОЛОГІЧНА СЕКЦІЯ
“Політична культура і освіта”

Земляченко Р.О.
студент IV курсу факультету
соціології та управління ЗНУ

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ПОЗИЦІЙ
УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Сучасні умови розвитку нашої країни актуалізують дослідження проблем формування й подальшого розвитку політичної культури. Теперішній стан справ в державі можна характеризувати не інакше як кризовим. І ця політична криза в Україні, на жаль, має тенденцію до поглиблення. Непорозуміння між інститутами політичної влади набирає все більш загрозливі оберти. На даний момент Верховна Рада України не спроможна виконувати свої обов'язки в повному обсязі і на належному рівні, що в першу чергу обумовлено відсутністю злагоди в самому парламенті. Та чи не відображає ситуація, що склалась в Верховній Раді, стан речей в країні в цілому? Може відсутність єдності в парламенті є ні чим іншим як наслідком роз'єднаності всієї України?

Ми пропонуємо поглянути на це трішки з іншого боку, зробити пробу проаналізувати, знайти коріння такого ставлення. Як відомо, немає такої сфери діяльності нації і її громадян, де б не дістав вияв притаманний їм менталітет.

Менталітет – це записаний в глибинних пластах людської психіки певний поведінницький код, що детермінує стійкий соціально-психологічний стан суб'єкта (людини, нації, народу), органічну цілісність соціально-психологічних якостей і рис, притаманних певному народові, що громадянам, яка обумовлює саме таку, а не іншу реакцію суб'єкта менталітету на зміну навколишніх обставин.

У процесі формування політичної культури України надзвичайно важливо враховувати менталітет українського народу. Ставлення людей до політичної сфери життя, рівень і спрямованість їхньої політичної діяльності у великій мірі залежить від соціально-психологічних якостей, рис, настанов, притаманних народові, тобто, від його менталітету.

Витоки політичної культури коріняться у глибинах національного характеру. У національному характері українців, їх ментальності існувала і існує ціла низка рис, які певним чином впливали і продовжують впливати на формування і сучасний розвиток політичної культури в Україні. Етнічна психологія народу формується упродовж

Формування політичної культури з позицій української ментальності

багатьох століть і тому позбутися спадку, який залишився нам від попередніх поколінь, неможливо як і неможливо людині перекреслити своє минуле, яке постійно живе разом з нею в її підсвідомості. Як відомо, людина в своїх діях керується не тільки раціональним, а і ірраціональним. Всіляка інформація, в тому числі і політична, обов'язково розглядається через призму своїх поглядів, переконань, цінностей, які і обумовлюють поведінку людини. Так і нація, спираючись на досвід багатьох століть, виробила свою власну модель поведінки при тих чи інших навколишніх умовах. За таких обставин, маємо припустити, що модель поведінки в одному регіоні може суттєво відрізнятись від моделі поведінки в іншому. На наш погляд, яскравим прикладом, підтверджуючим вище означену тезу, може бути факт наявності регіональних політичних субкультур у сучасній Україні. Беззаперечно, вивчення особливостей політичних субкультур становить певний інтерес, але це виходить за рамки предмету нашого дослідження. Тому, риси української ментальності, які ми розглянемо нижче, є найбільш загальними.

Ми гадаємо, що на формування української політичної культури вплинули такі риси національного характеру, як комплекс „меншовартості”, замкненість, недовіра, насторожене ставлення до оточення, інертність, пасивність у громадянських справах, егоїзм, індивідуалізм, надто приземлений прагматизм, піддатливість зовнішнім впливам, пристосуванство, надмірна довірливість. Вислови „моя хата з краю, нічого не знаю”, „тихше води, ніжче трави” доволі влучно виражають життєву філософію пересічного громадянина України.

Досліджуючи вплив ментальності народу на розвиток його політичної культури, слід звернути особливу увагу на індивідуалізм українців, зумовлений особливістю суспільного життя, а саме, землеробством. Родючість чорноземів надала можливість українському селянину забезпечувати свої потреби за рахунок індивідуальної праці. Наприклад, в Японії, де землі не придатні для сільського господарства, люди були змушені об'єднуватися для задоволення своїх життєвих потреб, що з часом сформувало таку рису національного характеру японців як колективізм. Сучасна японська корпорація є великою сім'єю з відповідними цьому цінностями, що свідчить про позитивний вплив колективізму на японську культуру, зокрема, політичну. На Близькому Сході необхідність побудови іригаційних споруд також сприяла консолідуванню населення навколо цієї проблеми, хоча і ціною впровадження режиму „східної деспотії”. У нас в цьому не було потреби. Природні умови України і в цьому відношенні були сприятливі для розвитку індивідуального землеробства, що зумовило пріоритет індивідуального над колективним як вияв свободоловства особистості.

Ідея приватної власності на землю бере коріння з того ж індивідуалізму. Общинна форма землеволодіння насаджувалась ззовні і не відповідала ні національному характеру українців, ні справжньому укладу життя народного. Замахи на приватну власність вплинули на формування в українському менталітеті замкненості і недовіри, що знайшли відображення в упередженому ставленні до органів влади.

З вищесказаного можна констатувати, що індивідуалізм, як риса української ментальності, завдав конструктивного впливу на політичну культуру. Але, з іншого боку, прагнення українців до свободи приводило їх до самоізоляції, до руйнування організаційних форм суспільного упорядкування, до невміння створювати і втримувати владу, що негативно позначилось на розвитку політичної культури. М.Костомаров зазначав, що український народ не вміє підкорятися єдиній, чітко визначеній меті, а тому не здатен організувати і втримати свою владу як основу своєї державності. Індивідуалізм став причиною неспроможності українців об'єднуватися в певні соціальні та політичні організації, рухи, партії. Недостатня розвиненість громадянського суспільства та невисокий рівень його активності є результатом дії саме цієї риси української ментальності.

Значно вплинула на формування політичної культури українського суспільства ще одна надзвичайно важлива риса національного характеру українців – несприйняття деспотичного характеру влади. У підсвідомості більшості населення України влада асоціювалась із насильством над людиною. Тому українці боялися влади і всіляко намагались позбутися атрибутів держави. Довгий історичний період Україна знаходилась під владою Росії та Польщі і тому, руйнуючи чуже, не встигала знайти власний напрямок державного розвитку. Наш народ розуміє чого він не бажає, але не знає, чого він прагне досягти. Нинішні політичні еліти підтверджують дану національну особливість. Як тільки опозиція приходить до влади, її впевненість і запал кудись зникають. Хоча, будучи в опозиції, часто нарікають на безпорадність діючої влади.

Однією з особливостей політичної культури українського суспільства вважається невисокий рівень політичної грамотності населення. Ця особливість бере витоки з селянської психіки українців, що не передбачає захоплення й повноцінного сприймання знання, науку як систему абстрактних понять, внутрішню дисципліну розуму. Українець був більше заглиблений у свій внутрішній світ, а не в світ соціальної чи політичної організації. „Інтровертність” української психіки в політичній культурі знайшла відображення в низькому рівні участі українських громадян в політичному житті. А прийняття українцем того чи іншого рішення продиктовано не розумом, а почуттями, що, в першу чергу, знаходить прояв в рухливості політичних поглядів.

Формування політичної культури з позицій української ментальності

Беззаперечно, певним чином вплинуло на розвиток політичної культури і українське козацтво. Але його свобода мала специфічні форми прояву, була недостатньо внормованою, спонтанною, нерегламентованою. Стихийний демократизм відносин козацької громади також не сприяв розвитку державності в повній мірі. Рішучість козаків в боротьбі з зовнішніми ворогами, руйнування чужого під час війн і нездатність ефективного керування суспільними процесами в умовах миру підтверджують згадуване вище.

Ми вважаємо, певну відповідальність за стан політичної культури країни повинна нести інтелігенція. Хто, якщо не інтелігенція, покликана формувати національну свідомість та політичну культуру населення? Деякі риси ментальності нашої еліти, аж ніяк, шляхетними не назвеш. Історії відомо багато прикладів переходу значної частини української національної еліти в польську, російську культурну та адміністративну сфери. З часів Російської імперії в ментальності української інтелігенції закріпились стереотипи змовництва, захоплення влади політичним тероризмом, культом революційності, анархічного, нігілістичного ставлення до державної влади, закону і права.

Правовий нігілізм і зараз вважається, на жаль, однією з основних рис політичної культури сучасного українського суспільства. Та не можна говорити про успадкування цієї риси від Росії, бо правовий нігілізм має більш глибоке коріння. Українці завжди відчували загрозу з боку войовничих кочівників. Жорстока сила, перед якою селянин був беззахисний, сформувало почуття страху та приреченості. Японська мудрість проголошує: „Там, де права сила, там безсилно право”. Саме в таких умовах відбувалось формування світосприйняття українця. Усвідомлення неможливості правового захисту сприяло розвитку правового нігілізму на теренах нашої держави. Фаталістичне покладання на долю, а не на право, є одним з тих культурних архетипів українського характеру, що завдав найбільшої шкоди політичній культурі, підірвавши віру в можливість розв’язання конфліктів несиловими засобами. Радянський період в історії України створив лише умови для відродження вже існуючого в національній свідомості нігілістичного ставлення до закону, права і державної влади взагалі. Розвинений соціалізм – як проміжна ланка на шляху до побудови „світлого майбутнього” – комунізму, лише створював умови для закріплення феномену правового нігілізму в національному характері нашого народу.

Недавнє тоталітарне минуле також закріпило в менталітеті українців безпорадність, безініціативність, подвійну мораль, було сформовано звичку покладатися на патерналістську опіку держави та водночас не довіряти їй і це обумовлювалось впливом саме такого

політичного режиму. Ірраціональна віра в прихід „месії”, який має вирішити всі проблеми, і сьогодні гальмує розвиток вітчизняної політичної культури.

Після загального аналізу співвідношення основних рис української ментальності та процесу формування політичної культури те, що відбувається в країні, здається цілком логічним і прогнозованим. Суперечливість національного характеру українців не могла не знайти відображення в політичній культурі і, як наслідок, у всій політичній сфері. Хоча не все так погано як здається. Незважаючи на розглянуті особливості національного характеру, обумовлені історичним розвитком українського суспільства, національна ментальність українців характеризується цілою низкою інших конструктивних рис, серед яких особливу увагу заслуговують природний демократизм та високий рівень розвиненості волелюбства. І ми вважаємо, що позитивні риси української вдачі та ментальності сприятимуть розвитку демократії, правових цінностей, відповідної політичної культури в нашій країні.

Кальцева С.І.

к. політ. н.,

старший викладач кафедри політології ЗНУ

ДО ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

За умов реформування владних структур, формування політичної системи суспільства, необхідності розробки сучасних конструктивних програм будівництва майбутнього та його підстав актуалізується питання про те, з яких культурних форм і моделей складатимуться ці засади. Україна ще не завершила пошук нових альтернатив, внаслідок чого опинилася в розряді перехідних, соціально блукаючих суспільств. Не втратила актуальності проблема оптимальної моделі модернізації суспільства на основі синтезу попереднього досвіду соціальних досягнень із закономірними тенденціями світового розвитку.

Для сучасної України найактуальнішим є досвід цивілізованих народів з організації ефективної діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової влади, взаємодії в рамках демократичного режиму, стосунків центру та регіонів, традицій місцевого самоврядування, забезпечення прав і свобод громадян, відповідальності перед суспільством і державою. Особливо цінним для політичних суб'єктів України є іноземний досвід трансформації тоталітарних